

กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสา แตงหน้าศพในจังหวัดระยอง

สุจิตรา ชลกาญจน์สกุล¹, พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินันโท, ประสิทธิ์ แก้วศรี

¹ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อีเมล: tukatumtum@gmail.com

วันรับบทความ: 15 มิถุนายน 2565 | วันแก้ไขบทความ: 19 มิถุนายน 2565 | ตอบรับบทความ: 2 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแตงหน้าศพในจังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาความผาสุก ทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแตงหน้าศพในจังหวัดระยอง 2) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแตงหน้าศพในจังหวัดระยอง การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบโสนวบอล ได้แก่ จิตอาสาแตงหน้าศพในจังหวัดระยอง จำนวน 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) ความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแตงหน้าศพในจังหวัดระยองสรุปได้ว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแตงหน้าศพ เป็นความผาสุกที่เกิดจากการทำงานสัมผัสกับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตและเกิดความภาคภูมิใจในการทำสิ่งที่ทำได้เป็นงานที่ไม่ใช่ว่าทุกคนจะทำได้ โดยแยกเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้ (1) มีความรู้สึกถึงความจริงของชีวิต (2) มีความสมดุลในการดำเนินชีวิต (3) มีความสงบ (4) มีสุขภาพจิตที่ดี และ 2) กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแตงหน้าศพในจังหวัดระยอง โดยจิตอาสาแตงหน้าศพ มีพัฒนาการสู่การเป็นจิตอาสา โดยเริ่มต้นด้วย สนใจ ศึกษา หาเครือข่าย และใช้ฝีมือ ซึ่งกระบวนการในการลงพื้นที่ของจิตอาสาประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมใจ 2) พบญาติผู้สูญเสีย 3) แต่งหน้าผู้จากลา 4) เยียวยาผู้ยังเศร้า ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมจิตอาสาแตงหน้าศพพบองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) มีจิตใจเข้มแข็ง 2) ครอบครัวยุติธรรม 3) กัลยาณมิตร 4) อาชีพมั่นคง และมีหลักธรรมที่สัมพันธ์ ได้แก่ ไตรลักษณ์ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ บุญกิริยาวัตถุ และอิทธิบาทธรรม

คำสำคัญ : ความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธ, จิตอาสา, แต่งหน้าศพ

The Process of Generating Well-Bing in Buddhist Sprit of Volunteers as A Funeral Make-up Artist in Rayong Province

Suchitra Chonlakarnsakul¹, Phrakhrusangharak Ekapatra Abhichando, Prasit Kaewsri

¹ Faculty of Humanities, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: tuktatumtum@gmail.com

Abstract

The objectives of this research entitled process of generating well-being in Buddhist Spiritual of volunteers who work as a funeral make-up artist in Rayong province are as follows: 1) to investigate the process of creating happiness in the Buddhist Spiritual way of funeral make-up in Rayong province for those who volunteer to make-up corpse; and 2) to investigate the process of creating happiness in the Buddhist Spiritual way of funeral make-up in Rayong province for those who volunteer to make-up corpse. the study approached qualitative research method using observation, in-depth interview, and focus group. The researcher selected seven key informants using snowball sampling technique. The qualitative data was analyzed by content analysis and analytic induction.

The results showed that 1.) The Buddhist spiritual well-being of the volunteers as a funeral make-up artist in Rayong province can be concluded that the happiness that comes from work experience in realities of life and taking pride in doing such tough work; it's a job that not everyone can do, which can be divided into four elements as follows: (1) feeling the truth of life, (2) having a balance in life, (3) having peace in mind, and (4) having a good mental health. 2.) The process of creating happiness in the Buddhist Spiritual way of funeral make-up in Rayong province as they have evolved into volunteers beginning with interest, studying to find network and applying such skill. Furthermore, the process for volunteers to work in these fields consists of four important steps namely; (1) the stages of preparation, (2) meeting relatives of deceased one, (3) putting makeup on those who have already passed away, (4) healing mournful people. Therefore, the four important components in order to become funeral make-up volunteer were (1) having healthy mind, (2) supported by families, (3) having true friends, and (4) having a stable career as well as related Dharma principles, such as Three marks of existence (tilakkhaṇa), sublime states of mind (Brahmavihara), Bases of sympathy (4 Sanghahavatthu), Base of meritorious action (Punnakiriyavatthu) and Bases for Success (4 Iddhipada).

Keywords: well-being in Buddhist spirit; volunteers; a funeral make-up artist

บทนำ

ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ต้องพบเจอ ไม่มีใครเกิดมาแล้วไม่ตาย ไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้ เพราะเมื่อมีการเกิด ก็ย่อมมีความตายเป็นเรื่องตามธรรมชาติ เหตุของการตายก็แตกต่างกันไป บ้างก็ตายด้วยอุบัติเหตุ บ้างก็ตาย จากการป่วยไข้จากโรคร้าย บ้างก็ตายลงด้วยโรครชรา ถึงความตายจะเป็นธรรมชาติของชีวิต แต่ความตายก็เป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวและความตายก็เป็นสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา เพราะความตายคือความพลัดพรากจากคนที่รัก และหลายๆ คนก็กลัวว่า ตายไปแล้วจะต้องเจอกับอะไรบ้าง จะได้ไปเกิดหรือไม่ หรือเกิดเป็นอะไร พระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับความตาย เหมือนดังนายโคบาลว่า “คนเลี้ยงโค ใช้ท่อนไม้ไล่ต้อนฝูงโคไปยังที่หากินฉันใดความตายและความแก่ก็ไล่ต้อนอายุสัตว์ไปฉันนั้น” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/135/7)

จุดเริ่มต้นของมนุษย์คือการเกิด ในระหว่างทางคือความเป็น และปลายทางคือความตาย อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ได้กล่าวว่า ความกลัวตายเป็นความกลัวที่ไร้เหตุผล เพราะความตายมันมาพร้อมกับความเกิด (Albert Einstein, 1879-1955) สอดคล้องกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวว่า ความตายมาพร้อมกับความเกิด อุปมาดังเห็นดอกหนึ่งชำแรกผลิออกมา ก็จะมีผงธุลีติดอยู่ที่ดอกโดยอัตโนมัติ ความข้อนี้ฉันใด เมื่อเราทั้งหลายเกิดมาแล้วก็มีความตายสืบเนื่องกับชีวิตเป็นเนื้อเดียวกันนั้นหากเราศึกษาชีวิตแบบเป็นกระบวนการ เพื่อให้เข้าใจถึงจิตวิญญาณและความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธ เราก็จะได้รับประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มต้นและสืกลงไปในศักยภาพของคำว่าจิตวิญญาณ (วัดพระธรรมกาย, 2563: ออนไลน์)

จิตวิญญาณ (spirit) เป็นส่วนสำคัญที่สุดของชีวิต สะท้อนถึงความเป็นตัวตน ที่ลึกที่สุดของชีวิต มนุษย์ทั้งด้านความเชื่อ ความศรัทธาและคุณค่าที่ฝังลึกในจิตใจและปัญญาที่รู้เท่าทันต่อทุกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น ความผาสุกทางจิตวิญญาณเป็นตัวบ่งชี้ของระดับจิตวิญญาณที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของตัวเอง มีความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น มีความรัก ความศรัทธา ความหวัง และมีการค้นหาเป้าหมายของชีวิต รวมทั้งทะนุบำรุงสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น ไฮฟีลด์และคาร์สัน (Highfield & Carson, 1983: น. 187-192) กล่าวว่า “การมีความหมายและเป้าหมายของชีวิต เป็นการรับรู้ถึงความผาสุกว่าชีวิต มีเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายรู้ว่าตนเอง ต้องการจะทำอะไร เพื่ออะไร อะไรคือความเหมาะสมกับตัวเอง ในปัจจุบันและอดีต การมองโลกในแง่ดี มองเห็นชีวิต และตระหนักว่าวันเวลาเป็นสิ่งที่มีความพึงพอใจที่จะมีสัมพันธ์ภาพ กับบุคคลรอบข้าง มีความภาคภูมิใจในตัวเอง (มณฑล สรไกรกิติกุล, 2565: น. 131-132)

กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธ เป็นการพัฒนาจิต คือการทำจิตใจให้เจริญงอกงามมากขึ้นในความดีงามความเข้มแข็ง มั่นคง สงบสุข และเป็นอิสระด้วยคุณธรรมทั้งหลาย การพัฒนาจิตนั้น เป็นการฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้พร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ 3 ด้าน คือ 1) คุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม มีจิตใจที่สูงและประณีต ให้มีเมตตาความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มีความเสียสละ มีน้ำใจเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี 2) สมรรถภาพจิต หรือความสามารถของจิต เช่น ความมีสติ มีวิริยะ ความเพียรพยายามสู้งาน มีขันติ ความอดทน มีสัจจะ ความจริงใจ 3) สุขภาพจิต คือ มีจิตที่มีสุขภาพจิตดี มีจิตใจที่เป็นสุข สดชื่นร่าเริง เบิกบาน

ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ซึ่งมีผลต่อสุขภาวะทางกายและสุขภาวะทางสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549: น. 86)

นอกจากนั้นแมชีคันสนียี เสถียรสุต (2544: น. 14-16) กล่าวว่า กระบวนการ ความผาสุกทางจิตวิญญาณ หมายถึงสภาวะจิตที่มีความสุขมีความสงบ เย็น และมีความแข็งแรง ทางจิตวิญญาณ ตลอดจนมีภูมิคุ้มกันทางจิตที่มีกระแสการ รับรู้ไว ต่อสิ่งที่มากระทบ รู้ตื่นและเบิกบาน ในการทำหน้าที่ และใช้ชีวิตโดยไม่ประมาทหรือขาดสติ เป็นพลังในการเข้าใจในการใช้ชีวิต เป็นสิ่งที่สามารถทำอะไร ที่เป็นประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่นได้มาก อีกทั้งยังมีความสำคัญต่อ สังคม ชุมชน และชาติศาสนามากมาย เพราะความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธ เป็นตัวควบคุมมนุษย์ให้มีคุณภาพและเป็นการพัฒนาบุคคลอย่างแท้จริงด้วย

ความตายเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมีความตายเกิดขึ้น ญาติของผู้ที่สูญเสียจะต้องจัดพิธีฌาปนกิจเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของผู้ล่วงลับ ที่ปฏิบัติสืบทอดมาจนกลายเป็นประเพณีและธรรมเนียม เป็นการทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งพ่อ แม่ ญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง ที่ได้ตระหนักถึงชีวิตที่ล่วงลับของผู้ตาย ว่าไม่มีสิ่งใดในโลกที่จริงและยั่งยืน เป็นการให้ความสำคัญเกี่ยวกับสังขารของชีวิตและในงานพิธีการรดน้ำศพ การแต่งหน้าศพเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ ทำให้ร่างผู้เสียชีวิตดูดีนั้น เพราะทำให้แขกที่มาร่วมงานได้เห็นร่างที่สวยงามของผู้ที่จากไป ไม่น่ากลัว เป็นเพียงเหมือนกับการนอนหลับไปเพียงเท่านั้น นอกจากนั้นยังเป็นการช่วยให้ครอบครัวผู้สูญเสีย รู้สึกดีขึ้นอีกด้วย เพราะในบางครั้งสภาพของร่างผู้เสียชีวิตอาจจะเกิดอุบัติเหตุ แลดูไม่เรียบร้อย หรือน่ากลัวได้ (กองการเจ้าหน้าที่, 2564: น.7-9)

การแต่งหน้าศพ เรียกว่าเป็นการแต่งหน้าปกติเหมือนกับคนทั่วไป เพราะเครื่องสำอางที่นำมาใช้นั้นก็เป็นเครื่องสำอางปกติทั่วไป และช่างแต่งหน้าศพก็จะพยายามแต่งให้ร่างผู้เสียชีวิตนั้นเหมือนกับตอนยังมีชีวิตอยู่มากที่สุด ทำให้การแต่งหน้าศพนั้นก็ใช้เวลาพอสมควร เพราะจะมีขั้นตอนการแต่งเหมือนกับการแต่งหน้าคนเป็น และอาจจะมีการขั้นตอนบางอย่างที่มีรายละเอียดมากกว่าอีกด้วย โดยช่างแต่งหน้าศพนั้นมักจะป็นจิตอาสาที่สามารถติดต่อเพื่อให้มาแต่งหน้าศพได้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย (กองการเจ้าหน้าที่, 2564: น. 8)

สำหรับจิตอาสาแต่งหน้าศพ นั้นเป็นผู้ที่จะคอยมาแต่งหน้าให้กับร่างผู้เสียชีวิตไปก่อนจะมีพิธีการรดน้ำศพ ซึ่งผู้ที่ต้องการให้จิตอาสาแต่งหน้าศพควรจะต้องทำการนัดวันและเวลาให้เรียบร้อยก่อนมีพิธีรดน้ำศพเสียชีวิต เพราะทางจิตอาสาจำเป็นต้องใช้เวลาในการแต่งหน้าให้กับร่างของผู้ที่จากไปแล้ว โดยหากงานรดน้ำศพเริ่มต้นในเวลาบ่าย 3-4 โมงจะต้องให้ช่างแต่งหน้าศพมาเริ่มงานในช่วงเที่ยงหรือบ่ายเพื่อให้ร่างของผู้ที่เสียชีวิตพร้อมสำหรับงานพิธีการ โดยจิตอาสาเหล่านี้มักจะทำให้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายเพราะถือเป็นการทำบุญให้กับผู้ที่เสียชีวิตและยังเป็นการทำให้กับญาติผู้เสียชีวิตสบายใจขึ้น เมื่อได้เห็นร่างของผู้ที่จากไป ถือเป็นการให้ที่ยิ่งใหญ่ที่ทำให้ศพดูดีเป็นครั้งสุดท้ายสำหรับของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วและครอบครัวที่ยังมีชีวิตอยู่รู้สึกสุขดีขึ้นจากที่ได้เห็นสภาพศพเดิม เป็นการทำบุญ สร้างความสุขใจแก่ผู้ที่เป็นจิตอาสาและทำให้จิตอาสา เป็นบุคคลคนที่น่าชื่นชม ที่มีใจกล้า ใจนิ่ง มีน้ำใจ ในการแต่งศพทุกสภาพ (Workpoint News,2560: ออนไลน์)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษากระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธผ่านจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง ตามความรับรู้ของจิตอาสาแต่งหน้าศพ เพื่อทราบถึงกระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพให้เข้มแข็งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธ ของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่ง มีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังต่อไปนี้ (แบ่งข้อตามนี้)

1. ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีประสบการณ์ตรง ได้แก่ จิตอาสาแต่งหน้าศพ ในจังหวัดระยอง คัดเลือกจิตอาสาแต่งหน้าศพที่ทำงานอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 3 ปี เป็นผู้อุทิศตน และมีความเสียสละโดยไม่หวังผลตอบแทน จำนวน 7 คน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการ แบบ โสนว์บอล (Snowball Sampling Technique)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์ เป็นโครงสร้างคำถามแบบไม่เป็นทางการ กำหนดหัวข้อไว้กว้าง ๆ ตามประเด็นการวิจัย เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบได้สะท้อนความคิดเห็นเชิงลึก

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-Interview) พร้อมทั้งลงพื้นที่สังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม กับกลุ่มจิตอาสาแต่งหน้าศพและมี การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อเกิดการเรียนรู้ผลการศึกษจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ประกอบด้วย ตัวแทนกลุ่มจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง พระสงฆ์ในจังหวัดระยอง และนักวิชาการในจังหวัดระยอง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) หลังจากที่ได้ศึกษา เอกสารชั้นปฐมภูมิ เอกสารชั้นทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จึงได้นำข้อมูลทั้งหมดนั้นนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction)

ผลการศึกษา

จากการศึกษา พบว่า

1. ความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง เป็นความผาสุกที่เกิดจากการทำงานสัมผัสกับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตและเกิดความภาคภูมิใจในการ

ได้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก เป็นงานที่ไม่ใช่ทุกคนจะทำได้ โดยแยกเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้ 1) มีความรู้สึกถึงความจริงของชีวิต 2) มีความสมดุลในการดำเนินชีวิต 3) มีความสงบ 4) มีสุขภาพจิตที่ดี

2. กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธ ของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง โดยจิตอาสาแต่งหน้าศพ มีพัฒนาการสู่การเป็นจิตอาสา โดยเริ่มต้นด้วย สนใจ ศึกษา หาเครือข่าย และใช้ฝีมือ ซึ่งกระบวนการในการลงพื้นที่ของจิตอาสาประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) ขั้นตอนเตรียมใจ 2) พบญาติผู้สูญเสีย 3) แต่งหน้าผู้จากลา 4) เยียวยาผู้ยังเศร้า ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมจิตอาสาแต่งหน้าศพพบองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) มีจิตใจเข้มแข็ง 2) ครอบครัวสนับสนุน 3) กัลยาณมิตร 4) อาชีพมั่นคง และมีหลักธรรมที่สัมพันธ์ ได้แก่ ไตรลักษณ์ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ บุญกิริยาวัตถุ และอิทธิบาทธรรม

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

ผลการศึกษาความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง สรุปได้ว่าความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพ โดยแยกเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้ 1) มีความรู้สึกถึงความจริงของชีวิต 2) มีความสมดุลในการดำเนินชีวิต 3) มีความสงบ 4) มีสุขภาพจิตที่ดี เป็นความผาสุกที่เกิดจากการทำงานสัมพันธ์กับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตและเกิดความภาคภูมิใจในการได้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก เป็นงานที่ไม่ใช่ทุกคนจะทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เพ็ญศรี วัฒนากร (2559: น. 115-126) ได้ทำการศึกษารื่อง ความผาสุกทางจิตวิญญาณและจิตวิญญาณในการทำงานของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลทั่วไป ภาคใต้ โดยศึกษากับผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหอผู้ป่วยมากกว่า 1 ปี จำนวน 155 คน ผลการศึกษาพบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณของหัวหน้าหอผู้ป่วยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และความผาสุกทางจิตวิญญาณมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับจิตวิญญาณในการทำงานของหัวหน้าหอผู้ป่วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งการทำงานจิตอาสาแต่งหน้าศพนั้นก็จะต้องทำงานด้วยจิตวิญญาณของการทำงานอาสา ซึ่งความผาสุกทางจิตวิญญาณของจิตอาสาแต่งหน้าศพนั้น เป็นความรู้สึกต่อชีวิตว่ามีคุณค่าสอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูปริยัติธรรมวิบูล (ชวี อิสสรโร) (2561: น. 413-414) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา ผลการวิจัยสรุปว่า 1) ความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย 1) ความรู้สึกต่อชีวิต คู่ชีวิต บุตรหลานหรือบุคคลสำคัญของชีวิต 2) ความผาสุกในสิ่งที่ปัจจุบัน และ 3) ความผาสุกในการมีศาสนายึดมั่น และการศึกษาของ พระปลัดวีระชนม์ เขมวีโรและคณะ (2560: น. 78) ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า 1) ความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุเป็นความรู้สึกถึงความต่อเนื่องอย่างกลมกลืนระหว่างตนเองกับผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งนอกเหนือตนเอง อันเป็นภาวะที่สิ้นไปของความทุกข์หรือการบีบคั้นทางกาย จิต สังคม และปัญญา จนสามารถแสดงความพึงพอใจหรือชื่นชมในประสบการณ์ของตนและมีความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ได้ตามปกติ การเป็นจิตอาสาแต่งหน้าศพนั้นถือเป็นกระบวนการหนึ่งในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยให้ผู้ตายมีสภาพที่ดีขึ้น ญาติผู้เสียชีวิตมีความพอใจถือเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งซึ่งทำให้จิตอาสาแต่งหน้าศพรู้สึกอิ่มเอมใจ คือ อิ่มบุญที่ตนเอง

ได้เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมอันเกี่ยวข้องกับการทำบุญ ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของ ฉัตรทิพย์ แสงสร้อย (2564: น. 280-281) ได้ทำวิจัยเรื่อง การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้ ผลการวิจัยพบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้อยู่ในระดับสูง การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความผาสุกทางจิตวิญญาณในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง ผลการศึกษาสรุปว่า กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง โดยจิตอาสาแต่งหน้าศพ มีพัฒนาการสู่การเป็นจิตอาสา โดยเริ่มต้นด้วย สนใจ ศึกษา หาเครือข่าย และใช้ฝีมือ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พุทธชาติ แผนสมบุญ (2564: น. 104) ที่ทำการศึกษาเรื่องประสบการณ์การเยียวยาจิตใจผู้ป่วยของพระจิตอาสาชิลานธรรม พบว่า ปฐมเหตุสู่การเป็นพระสงฆ์จิตอาสาชิลานธรรม ประเด็นแรกคือ ใจที่ปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น สนใจที่จะทำงานด้านนี้แม้จะยังไม่มีความรู้ ก็จะเข้ามารู้จักชิลานธรรมดัดจริตเริ่มต้นที่ทำให้รู้จักคือการเรียนและประชุมหรืออบรม และเริ่มการฝึกฝนตนเองสู่การเยียวยา เช่นเดียวกันกับจิตอาสาแต่งหน้าศพที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้สะท้อนให้เห็นว่า บางท่านนั้นก็ได้รับรู้จากประสบการณ์ตรงเห็นจิตอาสาแต่งหน้าศพให้ญาติรู้สึกสนใจอยากทำบ้าง จึงเข้ามาพูดคุยสอบถามและติดตามฝึกฝนกับสมาชิกกลุ่มจิตอาสาแต่งหน้าศพจังหวัดระยอง ด้วยใจที่อยากจะทำเพื่อคนอื่น ซึ่งจะต้องเสียสละทั้งเวลา กำลังกายใจ ออกค่าใช้จ่ายเอง เพื่อได้มีโอกาสทำดีแก่คนอื่น โดยสอดคล้องกับการศึกษาของ พระครูสิทธิธรรมาภรณ์ (2564: น. 99-100) ที่ศึกษาพบว่า จิตอาสาเป็นจิตที่พร้อมจะเสียสละเวลา ทั้งกำลังกาย จิตใจ ทรัพย์สินหรือสติปัญญา เพื่อก่อให้เกิดสิ่งที่ดีแก่ผู้อื่น และเพื่อสาธารณประโยชน์ ซึ่งกระบวนการในการลงพื้นที่ของจิตอาสาแต่งหน้าศพประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) ขึ้นเตรียมใจ 2) พบญาติผู้สูญเสีย 3) แต่งหน้าผู้จากลา 4) เยียวยาผู้ยังเศร้า สอดคล้องกับการศึกษาของ จริญญาศรี กล้ากลาย (2562: น. 49-50) ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์จิตอาสาเพื่อการพัฒนาสังคม พบว่า แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดของพระสงฆ์จิตอาสา เริ่มด้วยการทักทายชาวพุทธท้องถิ่น ปฐมนิเทศทำความเข้าใจ ให้กำลังใจ และสนับสนุน โดยไม่ต้องร้องขอ ซึ่งกระบวนการทางจิตวิทยาของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการของการทำงานเพื่อส่งเสริมให้ผู้คนเลิกจากความทุกข์ยาก เข้าใจชีวิต และจัดการความทุกข์ เพื่อสนับสนุนผู้อื่นให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมจิตอาสาแต่งหน้าศพพบองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) มีจิตใจเข้มแข็ง 2) ครอบครัวสนับสนุน 3) กลียาณมิตร 4) อาชีพมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการมีจิตใจเข้มแข็ง เพราะต้องกล้าเผชิญกับศพที่ใครๆ ก็กลัว และบางกรณีเจอกับศพที่มีสภาพผิดรูปไปมาก ก็จะต้องฝึกใจให้เข้มแข็งและมองโลกในแง่ดีว่าเรากำลังทำสิ่งดีงามเพื่อผู้ที่ล่วงลับไป ให้เขาดีขึ้น ก็พลอยทำให้จิตใจมีความสุขขณะที่ทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของ ฉัตรทิพย์ แสงสร้อย (2564: น. 280-281) ได้ทำวิจัยเรื่อง การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้ ผลการวิจัยพบว่า ความผาสุกทางจิตวิญญาณและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้อยู่ในระดับสูง การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนามีความสัมพันธ์ทางบวกกับความผาสุกทางจิตวิญญาณในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ทำงานและบทบาทจิตอาสาพบว่า การบริหารงานของอโรคยศาลขับเคลื่อนด้วยพลังของจิตอาสา 3 กลุ่มด้วยกันคือ 1) จิตอาสาต้นแบบ 2) จิตอาสาแกนหลัก 3) จิตอาสาสนับสนุนที่หมุนเวียน กันเข้ามาตามช่วงจังหวะเวลา โดยเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยและญาติร่วมเป็นจิตอาสา มีเจ้าหน้าที่ประจำ คอยเป็นพี่เลี้ยงจิตอาสา จึงเข้าสู่กระบวนการทำงานตามศักยภาพที่มีอยู่อย่างเต็มความสามารถ ตอบสนองความต้องการโดยผู้ป่วยเป็นศูนย์กลางเข้าใจในวิถีชีวิต ยอมรับกับความจริงที่เกิดขึ้น และจิตอาสาแต่งหน้าศพควรได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร หรือผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อน สอดคล้องกับ เบญจมาศ ถาดแสง (2564: น.249) ในประเด็นที่ว่า จิตอาสาแต่งหน้าศพควรได้รับการแนะนำจากกัลยาณมิตร หรือผู้ที่มีประสบการณ์มาก่อน ศึกษาเรื่อง ผลของการพัฒนาศักยภาพจิตอาสาด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีการสะท้อนคิดด้านจิตวิญญาณต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุโรคเรื้อรัง จิตอาสาที่จะดูแลผู้สูงอายุนั้น ต้องผ่านกระบวนการ Soft KM 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การค้นหาความรู้ คุณค่าจิตวิญญาณ 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ 3) การเรียนรู้และลงมือปฏิบัติ 4) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ 5) การประมวลผล กลั่นกรององค์ความรู้ 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณ ของจิตอาสาแต่งหน้าศพ พบ หลักธรรมสำคัญ ทั้งที่เป็นฐานทางใจของจิตอาสา และเป็นข้อค้นพบเกิดการตระหนักรู้จากทำงาน ได้แก่ ไตรลักษณ์ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ บุญกิริยาวัตถุ และอิทธิบาทธรรม โดยเฉพาะกฎไตรลักษณ์ที่ทำให้จิตอาสาแต่งหน้าศพได้นำมาพิจารณาชีวิตทุกครั้งเมื่อทำงาน ทำให้เกิดความเข้าใจและปล่อยวางชีวิตได้ สอดคล้องกับการศึกษาของบุญมี แก้วตา และคณะ (2562: น. 10(2), 447-448) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับหลักความผาสุกทางจิตวิญญาณพบว่า หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน และเป็นคำสอนสากลใช้กับทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าทรงสอนไตรลักษณ์เพื่อให้มนุษย์เกิดความเข้าใจในเรื่องชีวิตของมนุษย์ว่า ชีวิต มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตาตามกฎของไตรลักษณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณของมนุษย์เกิดจากการที่มนุษย์มีความรู้แจ้งและเข้าใจ รวมทั้งเกิดการยอมรับว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนล้วนตกอยู่ใต้กฎไตรลักษณ์ และหลักธรรมต่างๆ ซึ่งส่งเสริมและเกื้อกูลต่อการทำงานจิตอาสาแต่งหน้าศพ ที่ค้นพบก็สอดคล้องกับการศึกษาของหลายท่าน เช่น จุฑามาศ แสงทองดี (2563: น. 336-337) ศึกษาเรื่อง โปรแกรมความผาสุกทางจิตวิญญาณของญาติผู้ดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายตามแนวพุทธจิตวิทยา ได้สร้างโปรแกรมที่บูรณาการหลักธรรมที่ประยุกต์ใช้ตลอดกระบวนการ ได้แก่ กัลยาณมิตร ศรัทธา พรหมวิหาร ไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 ซึ่งผลการทดลองพบว่า การเปรียบเทียบการดูแลความผาสุกทางจิตวิญญาณโดยรวมและรายด้านระยะหลักการทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองมีความผาสุกทางจิตวิญญาณระยะหลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และกันธิดา เผือกเจริญ (2556: น. 61) พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกื้อกูลการทำงานจิตอาสาแบ่งออกได้ 5 หมวดธรรม คือ 1) พรหมวิหาร 4 2) อิทธิบาท 4 3) สังคหวัตถุ 4 4) สาราณียธรรม 6 และ 5) สัมปยุตธรรม การทำงานของจิตอาสาแต่งหน้าศพ ถือเป็นการทำบุญใหญ่อย่างหนึ่งซึ่งจิตอาสาเกิดภาวะมีความผาสุกทางจิตวิญญาณ ส่วนหนึ่งก็เพราะเกิดความอัมบุญ สอดคล้องกับ พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย (จอदनอก) และคณะ (2563: น. 549-550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความผาสุกทางจิตวิญญาณผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ความสัมพันธ์กับเพื่อนพัฒนาความผาสุกทางจิต

วิญญานผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์ จากการสังเคราะห์เป็นกิจกรรมพัฒนาความผาสุกทางจิตวิญญานผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์ระดับความผาสุกทางจิตวิญญานผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ตอบแบบสอบถาม โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยระดับมาก ($\bar{x} = 4.35$) ส่วนการทำงานของจิตอาสาแต่ละคนนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความเมตตา กรุณาอยากให้คนอื่นพ้นทุกข์และมีความสุข สอดคล้องกับ ศุภกิจ ปุญญา (2562: 47-48) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพรหมวิหาร 4 กับความผาสุกทางวิญญานของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลฉนิในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพรหมวิหาร 4 กับระดับความผาสุกทางจิตวิญญานพบว่า นักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุลฉนิศรีสะเกษ มีระดับพรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาสัมพันธ์กับระดับความผาสุกทางวิญญานทั้ง 3 ด้านในระดับสูงมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการทำงานเพื่อสังคมของจิตอาสาแต่ละคนก็ถือเป็นการสังเคราะห์สังคมอย่างหนึ่งซึ่งตรงกับหลักสังคหวัตถุ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรา แสงวัฒนาภักซ์ (2563: น. 1623-1624) ทำการศึกษาเลือก บทบาทผู้นำสตรีจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำสตรีจิตอาสามีแนวทางปฏิบัติเชิงพุทธบูรณาการ กล่าวคือ 1) การทำหน้าที่ด้วยการให้ (ทาน) การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การบริจาคในสิ่งที่ควรให้แก่ผู้ยากไร้ ทั้งในรูปของสิ่งของ โอกาส ให้อภัย และคำแนะนำ 2) การทำหน้าที่ด้วยการพูดด้วยวาจาที่อ่อนหวานนุ่มนวล (ปิยวาจา) พูดจา น่ารัก น่านิยมนับถือ เกรงใจ อธิบาย ขยายความ เป็นประโยชน์ จริงใจ 3) การชวนช่วยสร้างประโยชน์ต่อผู้อื่น (อรรถจริยา) การเสียสละแรงกาย แรงใจ และเวลา มุ่งป้องกันควบคุมกับการเสริมสร้างพัฒนา เอาใจใส่ในสุขทุกข์ของคนอื่น ๆ ร่วมแก้ไขปัญหาร่วมกัน ไม่นิ่งดูดายทอดทิ้งกัน 4) การวางตนอย่างเหมาะสม (สมานัตตา) ทำตัวให้เข้ากันได้ ไม่ถือตัว อดทน ร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมกัน ดังที่ สัมพันธ์ คงพูนทรัพย์ (2560: น. 1) ศึกษาเรื่องการใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับจิตอาสาในพระพุทธศาสนามีหลัก พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา คือ ความรัก ความมีใจปรารถนาดีอย่างให้เขามีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง และหลัก สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน คือ การให้ การแบ่งปันในรูปสิ่งของหรือความรู้ ปิยวาจา คือ การใช้คำพูด สุภาพ อ่อนหวาน ก่อให้เกิดไมตรี 3 อรรถจริยา คือ การชวนช่วยประพฤติดน บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์เพื่อผู้อื่น สมานัตตา คือ การวางตนเสมอต้นเสมอปลายให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และสภาพแวดล้อม ช่วยย้าให้เห็นว่าการทำงานจิตอาสาแต่ละคนนั้น เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับความคิดความเชื่อหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับ พิทยพล กองพงษ์ (2562: น. 54-55) ทำการศึกษาเรื่อง จิตอาสากับการให้ในมิติทางพระพุทธศาสนา, พบว่าพระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาปรากฏอยู่ในคำสอนของพระพุทธเจ้ารวมไปถึงพระพุทธพจน์และปรากฏผ่านพระจริยาของพระสาวกหรือพุทธบริษัทด้วย โดยเฉพาะการมีจิตใจที่ ประกอบด้วยคุณธรรม มีเมตตา กรุณา ความเสียสละและปรารถนาดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมส่วนรวม

สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

ความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพ เป็นความผาสุกที่เกิดจากการทำงานสัมผัสกับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของชีวิตและเกิดความภาคภูมิใจในการได้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก เป็นงานที่ไม่ใช่ทุกคนจะทำได้ โดยแยกเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้ 1) มีความรู้สึกถึงความจริงของชีวิต 2) มีความสมดุลในการดำเนินชีวิต 3) มีความสงบ 4) มีสุขภาพจิตที่ดี

กระบวนการสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณแนวพุทธของจิตอาสาแต่งหน้าศพในจังหวัดระยอง โดยจิตอาสาแต่งหน้าศพ มีพัฒนาการสู่การเป็นจิตอาสา โดยเริ่มต้นด้วย สนใจ ศึกษา หาเครือข่าย และใช้ฝีมือ ซึ่งกระบวนการในการลงพื้นที่ของจิตอาสาประกอบด้วย 4 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) ขั้นตอนเตรียมใจ 2) พบญาติผู้สูญเสีย 3) แต่งหน้าผู้จากลา 4) เยียวยาผู้ยังเศร้า ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมจิตอาสาแต่งหน้าศพพบองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) มีจิตใจเข้มแข็ง 2) ครอบครัวสนับสนุน 3) กัลยาณมิตร 4) อาชีพมั่นคง และมีหลักธรรมที่สัมพันธ์ ได้แก่ ไตรลักษณ์ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ บุญกิริยาวัตถุ และอิทธิบาทธรรม

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการศึกษาพบว่า การทำงานจิตอาสาแต่งหน้าศพ สามารถส่งเสริมให้เกิดความผาสุกทางจิตวิญญาณให้กับตัวจิตอาสาเอง และเป็นประโยชน์ทางจิตใจของญาติผู้สูญเสีย พร้อมทั้งเป็นโอกาสที่จิตอาสาจะได้มีบทบาทในการเยียวยาจิตใจญาติผู้สูญเสีย จึงควรมีการส่งเสริมให้จิตอาสาแต่งหน้าศพหรือบุคคลที่สนใจอยากเป็นจิตอาสาแต่งหน้าศพ มีทักษะด้านการปรึกษา และการปรึกษาเชิงพุทธ ซึ่งจะเป็นคุณสมบัติต่อการทำงานเป็นจิตอาสาแต่งหน้าศพได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1. จากผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินองค์ประกอบความผาสุกทางจิตวิญญาณ หรือประเด็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผาสุกทางจิตวิญญาณ

2. ควรมีการศึกษาคความผาสุกทางจิตวิญญาณของจิตอาสาอื่นๆ เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการเป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับความผาสุกทางจิตวิญญาณ และงานจิตอาสาที่ส่งเสริมความผาสุกทางจิตวิญญาณ ซึ่งหลายคนอาจจะกำลังหาแนวทางให้ตนเองนั้นได้มีความผาสุกทางจิตวิญญาณเพื่อเพิ่มความหมายของการใช้ชีวิตให้มีคุณค่าทางจิตใจมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กองการเจ้าหน้าที่. (2564). *คู่มือการจัดงานศพแบบไทย*. กาญจนบุรี: องค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี.
กันธิชา เพือกเจริญ. (2556). *ศึกษากระบวนการทำงานของจิตอาสา กรณีศึกษาการดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย อโรคยศาล*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต (พุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

- จรรยา ศรี กล้ากลาย. (2562). กระบวนการพุทธจิตวิทยาของพระสงฆ์จิตอาสาเพื่อการพัฒนาสังคม. *วารสารพุทธอาเซียนศึกษา*, 4(2), 49-69.
- จิตรา แสงวัฒนาภักษ์. (2563). บทบาทผู้นำสตรีจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 8(4), 1622-1638.
- จุฑามาศ แสงทองดี. (2563). โปรแกรมความผาสุกทางจิตวิญญาณของญาติผู้ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(4), 336-350.
- ฉัตรทิพย์ แสงสร้อย. (2564). การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความผาสุกทางจิตวิญญาณในผู้สูงอายุที่เป็นโรคความดันโลหิตสูงที่ควบคุมไม่ได้. *พยาบาลสาร*, 48(4), 281-292.
- ณัฐพร โตทะ. (2560). มองโลกในแง่ดีความผาสุกทางจิตวิญญาณ ความเชื่ออำนาจภายในตนกับความหย่นตัวของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 43(2), 64-83.
- บุญมี แก้วตาและคณะ. (2562). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักไตรลักษณ์กับหลักความผาสุกทางจิตวิญญาณ. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 10(2), 447-461.
- เบญจมาศ ถาดแสง. (2564). ผลของการพัฒนาศักยภาพจิตอาสาด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่มีการสะท้อนคิดด้านจิตวิญญาณต่อความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุโรคเรื้อรัง. *พยาบาลสาร*, 48(3), 249-259.
- พระครูปริยัติธรรมวิบูล(ชวี อิสสรโร). (2561). รูปแบบการเสริมสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุตามหลักพุทธจิตวิทยา. *ร่มสาร*, 16(ฉบับพิเศษ), 413-430.
- พระครูสิทธิธรรมาภรณ์. (2564). การทำงานจิตอาสาตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา. *วารสาร มจร เลย์ปริทัศน์*, 2(1), 99-111.
- พระปลัดวีระชนม์ เขมวีโรและคณะ. (2560). การเสริมสร้างความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(1), 78-88.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- _____. (2549). *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- พระมหาอภิสิทธิ์ วิริโย (จอนนอก) และคณะ. (2563). ความผาสุกทางจิตวิญญาณผ่านกระบวนการบุญกิริยาวัตถุของผู้สูงอายุที่มาถือศีลอุโบสถในวัดของพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 5(2), 549-566.
- พิทยพล กองพงษ์. (2562). จิตอาสากับการให้ในมิติทางพระพุทธศาสนา. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 2(2), 53-64.
- พุทธชาติ แผนสมบุญ. (2564). ประสบการณ์การเยียวยาจิตใจผู้ป่วยของพระสงฆ์จิตอาสาศีลานธรรม. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(1), 103-120.
- เพ็ญศรี วัฒนากร. (2559). ความผาสุกทางจิตวิญญาณและจิตวิญญาณในการทำงานของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลทั่วไปภาคใต้. *วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 27(3), 115-126.

- มณฑล สรไกรกิติกุล. (2556). มิติทางจิตวิญญาณในการทำงานความท้าทายในการบริหารทรัพยากรมนุษย์. วารสาร มจร. วิชาการ, 16(32), 129-140.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, 2539.
- แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด. (2544). การมีสติในทุกขณะคือ... หมอชาวบ้าน, 22(261), 14-16.
- วัดพระธรรมกาย. (2557). นักวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์. สืบค้น 1 พฤษภาคม 2563. จาก https://www.dmc.tv/page_print.php?p=ความรู้รอบตัว/นักวิทยาศาสตร์กับพระพุทธศาสนา.html.
- ศุภกิจ ปุญญา. (2562). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพรหมวิหาร 4 กับความผาสุกทางวิญญาณของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาจุมณีในจังหวัดศรีสะเกษ. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 5(2), 47-60.
- สัมพันธ์ คงพูนทรัพย์. (2560). การใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา. Journal of Roi Kaensam Academi, 2(1), 1-14.
- Highfield, M. F., & Carson. V. B. (1983). Spiritual need of patient: Are they recognized? Cancer Nursing, 6(3), 187-192.
- Workpoint News. (2564). จิตอาสาแต่งหน้าศพฟรี อาชีพที่ใจดีอย่างเดียว ทำไม่ได้. สืบค้น 1 พฤษภาคม 2563. จาก <https://workpointtoday.com/จิตอาสาแต่งหน้าศพฟรี>.